

VARIA

Bibliopolium

Kozma Zsolt: *A Református Szemle repertórium. 1908–2012.* és a *Magyar Református Énekeskönyv* tárgymutatója

Az előző számunkban már beszámoltunk arról a 2016. május 12-i könyvbemutatóról, ahol Kató Béla, az Erdélyi Református Egyházkerület püspöke, Kállay Dezső, a Kolozsvári Protestáns Teológiai Intézet (KPTI) újszövetséges tanára, Adorjáni Zoltán, a Református Szemle főszerkesztője és Péter Éva, a Babeş-Bolyai Egyetem keretében működő Református Tanárképző Kar tanára beszélt Kozma Zsolt nyugalmazott professzor két munkájáról: *A Református Szemle repertórium. 1908–2012.* Összeállította Kozma Zsolt. *Az Erdélyi Református Egyházkerület kiadása, Kolozsvár 2015. ISBN 978-973-7971-88-3. 978 old.* és *A Magyar Református Énekeskönyv tárgymutatója.* Összeállította Kozma Zsolt. *Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2015. ISBN 978-973-7971-87-6. 86 old.* Ebben a számunkban Kállay Dezső, Adorjáni Zoltán és Péter Éva beszédeinek szerkesztett szövegét közöljük.

A Református Szemle repertórium. 1908–2012 – az irodalmi örökség, a belső térképek, az önfegyelem és az alázat könyve

Két kötetet ismertetünk a mai alkalommal. Mindenekelőtt a kötetek összeállítójáról szólok, és kísérletet teszek arra, hogy életművében elhelyezem a két új könyvet. Így tehát a kötetek mindegyike szóba kerül. Én azonban csak a *Református Szemle* repertóriumát mutatom be részletesebben, ugyanis a mai alkalomra egyházkerületünk még két szakembert kért fel az ismertetésben való részvételre. Kéznefekvőnek tűnik, hogy óvakodunk az ismétlésektől.

Kozma Zsolt nyugalmazott teológiai professzort senkinek nem kell

bemutatnunk. Prédikációs kötetei és igetanulmányai – 3 kötetet sorolok ide – széles körben ismertek, akárcsak nagymonográfiája a példázatokról és a fél tucat tanulmánykötet, az úgynevezett „zöld könyvek”, amelyekben igen változatos témákkal foglalkozik.

Munkásságában bőven akad példa arra is, hogy a nevével megjelent kötethez ennyit írt: szerkesztette, összeállította. A teljesség igénye nélkül néhány példát említek. Szemléltetni szeretném, hogy Kozma professzor hajlandó volt felvállalni az „aprómunkát”, amelynek szakszerű szervezője,

irányítója és végzője volt. Nemcsak felismerte a közegyház sokszor égető szükségét, hanem a hiány pótlását szívügyének tekintette.

Szerkesztői tevékenysége folytán készült el a *Bibliai fogalmi szókönyv* (Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 1992), a *Teológiai idegen szavak, kifejezések, szólások szótára*. (Református Egyház Misztótfalusi Kis Miklós Sajtóközpontja, Kolozsvár 2005). Összeállította a *Kis ágendát* (Kolozsvári Református Egyházkerület, Kolozsvár 1986), a *Másodkézből. Magyar nyelvű kommentárok és textuárium* (Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2008) és *A magyar nyelvű protestáns bibliai teológia könyvésze 1979-ig*. (Erdélyi Református Egyházkerület, Kolozsvár 2008) című köteteket. A két utóbbi, a „sárga könyvek” tudománytörténeti jelentősége vitathatatlan. A zöld és sárga könyvek után most két újabb, általa összeállított kötet jelent meg, nevezzük ezeket így: a „szürke könyvek”: *A Református Szemle repertórium. 1908–2012* és *A Magyar Református Énekeskönyv tárgymutatója*. Mindkettő az Erdélyi Református Egyházkerület kiadása (Kolozsvár 2015).

Dr. Péter Éva, d. dr. Kozma Zsolt,
Kató Béla püspök, dr. Kállay Dezső
és dr. Adorjáni Zoltán

Röviden jellemezve a bemutatásra kerülő vastkosabb (*A Református Szemle repertórium. 1908–2012* című kötetet, azt mondhatnám róla, hogy az Erdélyi Református Egyházkerület, de a Királyhágómelléki Református Egyházkerület és a Romániai Evangélikus–Lutheránus Egyház nézőpontjából is szemlélve ez a kötet *egyházunk, egyházaink egyik legfontosabb irodalmi öröksége számbavételének könyve*, a *Református Szemle* folyóirat szempontjából pedig a benne foglalt adatok rendszerezett elhelyezése alapján *a belső térképek könyve*, és a munkát összeállító személye felől nézve *az önfegyelem és az alázat könyve*.

A *Református Szemle*hez eddig készült repertóriumok (szám szerint négy) tulajdonképpen előmunkálatok, minták a most megjelent kötet előtt.

A *Református Szemle* 1945–1974. évi anyagának bibliográfiai feldolgozása a 68. évfolyam (1975) 2. számában jelent meg a 91–146. oldalakon, tehát 55 oldalnyi terjedelemben. A 30 évfolyam anyagának repertóriumát dr. Kozma Zsolt és Nagy László állította össze. Ugyanebben a számban jelent meg a 147–159. oldalakon a régebbi erdélyi énekeskönyv tárgymutatója (*A Református Egyházi Énekeskönyv tárgymutatója*), amelyhez Tőkés István főszerkesztő írt bevezetőt. A *Református Szemle* 1945–1974. évi anyagának bibliográfiai feldolgozása három részből áll. Az első a feldolgozott évfolyamok anyagát tartalmazza, a következő rendszerezésben: bibliai tudományok, rendszeres teológia, gyakorlati teológia, egyháztörténelem, ökumenizmus, egyház és társadalom/világ. E főcímek alatt természetesen további rendszerezéseket találunk, például:

BIBLIAI TUDOMÁNYOK

I. Bibliokateológia

1. *Általában*
2. *Hermeneutika*

Ószövetség**Újszövetség**

GYAKORLATI THEOLOGIA

I. Homiletika

1. *Általában*
2. *Az igehirdetés*
3. *Az imádkozás*
4. *Igehirdetési tervezetek*

II. Liturgia, ágendáskönyv

1. *Általában*
2. *Liturgiai reform(ok)*

III. Katekézis

1. *Általában*
2. *Vallásitanítás*
3. *Konfirmáció*
4. *Valláspedagógia*

IV. Pasztoráció, egyházfegyelem

1. *Általában*
2. *Vallásitanítás*
3. *Konfirmáció*
4. *Valláspedagógia*

Az első rész textuáriummal záródik. A második rész a tárgymutató, a harmadik rész pedig a névmutató.

A *Református Szemle* 1975–1980. évi, tehát 6 évfolyamnyi anyagát Dávid György állította össze. Ez a 95. évfolyam (1982) 5–6. számában jelent meg a 471–496. oldalakon 25 lapnyi terjedelemben. Ebben az első főrész, a bibliai tudományok elé kerültek a vezércikkek (a korábbiiban egyház és társadalom/világ). A továbbiak rendszere ugyanolyan, mint az előbbi repertóriumban.

A következő bibliográfiai feldolgozás a 91. évfolyam (1988) 5–6. számában jelent meg 261 oldalnyi terje-

delemben (350–611. old.). Az 1908 és 1998 közötti, tehát 90 évfolyamnyi anyagot Márkodi Sarolta állította össze. Felépítése lényegesen változott a korábbi repertóriumokhoz képest: I. a szerzők betűrend szerint sorakoznak, a közleményeik pedig időrendben; II. a közlemények szerzők nélkül, a megjelenés időrendjében. Mindkét részben megjelenik az évfolyam- és az oldalszám, viszont hiányoznak a tárgy- és névmutatók, valamint a textuárium is, s ezért a cím szerinti és a tematikus keresés szinte lehetetlen benne.

A következő repertórium az 1990. január 1. – 1994. június 30. között megjelent három és fél évfolyam anyagát öleli fel 11 lapnyi terjedelemben (97. évf., 1994/4, 285–295).

Ez a négy repertórium összesen 352 oldalt tesz ki, és 93 és fél évfolyamot dolgoz fel változó szempontok szerint. A most megjelent pedig 978 oldalon dolgoz fel 105 évfolyamot, és az is erénye, hogy a korábbi repertóriumokhoz képest az anyag elrendezésénél egységes szempontot érvényesít. Többlete, hogy sorszámmal látja el a közleményeket. Kimaradnak a hivatalos közlemények (körlevelek, pályázatok), és az egészen rövid, jelentéktelen hírek. Átveszi, megőrzi a tartalmi csoportosítás korábbi rendszerét, de az egyes teológiai szakcsoportok keretében megjelenő írásokat az eddigieknél árnyaltabban rendezi újabb fejezetek alá. A szerzők nevével korrigálja a figyelmetlenségből adódó elírásokat, feloldja a nevek rövidítését, jöllehet azok – legalábbis számunkra – közismert személyekre utalnak.

A nagyobb terjedelmű közleményeknél általában meghagyja az eredeti

címet (a kis zárójel sokszor az eredeti címhez tartozik), de kiegészíti ott, ahol véleménye szerint a tartalom pontosabb meghatározásra szorul (kiszárójeles kiegészítés), és szögletes zárójelben konkrét tartalmi megfogalmazást nyújt ott, ahol az eredeti cím annyira általános, hogy abból lehetetlen a tartalomra következtetni (*annotációs esetek* – jegyzi meg az összeállító). A két-három soros és cím nélküli híryanagokat saját értelmezése szerint látja el címmel, és így „kereshetővé” teszi azokat.

Íme egy példa a teológiai szakcsoportok alatt megjelenő írások árnyaltabb csoportosítására. Bibliai teológiai jellegű írások: főcímként Bibliai teológia, alcímeikként Biblia és bibliai teológia (általában); *Írásmagyarázat (exegézis, hermeneutika)*, *Bibliafordítás*, *Öszösvetség*, *Judaizmus*, *Apokrif irodalom*, *Intertestamentum*, *qumráni tekercsek*, *Újszövetség*. Az alcsoportok árnyaltabbá tételét a szükség is diktálja.

A közlemények sorszámozása nem mennyiségi szemléletet tükröz, hanem gyakorlati jelentőségű. A téma és tárgymutató, a *személy*-, valamint az új *helynévmutató* címszavai, nevei mellett is feltüntetett sorszám segítségével könnyen visszakereshetünk a tematika szerint rendezett közlemények címére. A textuáriumban a szerző neve mellett a *Református Szemle* megjelenési évét és kezdőlapszámát tünteti fel a repertóriumban szereplő sorszám nélkül, de a személynévmutató segítségével a cím is könnyen elérhető.

A tartalomjegyzék lehetett volna részletesebb, éspedig a már említett teológia szakcsoportok alatti alcsoportok feltüntetésével. A *Téma- és tárgymutató*nál meg lehetett volna jele-

níteni a fő témák alá sorolt alfejezeteiket is. Talán a takarékoság szempontja volt itt döntő egy csaknem 1000 oldalas kiadványnál? Vagy a téma- és tárgymutató 1975 címszava/„tétéle”? Nem tudunk a megfontolásról.

A repertórium tartalomjegyzéke után az összeállító bevezető/felvezető írását olvashatjuk. A repertórium tartalomjegyzéke 14 főcsoportot tüntet fel, amely után a *Bibliográfia a repertóriumhoz* címet olvashatjuk. Ez után következnek a mutatók: a téma- és tárgymutató, a személynévmutató, majd a textuárium mellett az új helynévmutató, amelyek megkönnyítik a repertórium használatát. Kiegészítőként vagy függelékként a hazatért testvéreinkről is készült mutató.

Szólnunk kell a bevezetőként írt értékes tanulmányról: *A Református Szemle a repertórium tükrében*. Ebben az összeállító a folyóiratot mutatja be. A 104 évet átölelő 105 évfolyamnyi anyag igen változatos képet mutat. A változó hangsúlyokra kitekintve, a szerző a folyóirat egységes arcéle mellett érvel. A hangsúlyváltozásokat három fontos tényező generálja: 1. a református egyház teológiai irányultságában bekövetkezett változások; 2. a változó történelmi háttér; 3. a más és más szerkesztők és munkatársak.

A változó történelmi háttér meghatározó jellege önmagában nem mérvadó. Kozma Zsolt ezt írja: *A Református Szemle* arcélének alakulását csak kisebb mértékben határozták meg a történelem politikai eseményei, ez inkább aszerint alakult, hogy milyen általános és hazai-teológiai áramlatok és közegyházi, illetve gyülekezeti szükségle-

tek jelentkeztek Erdélyben. A korszakokat is ennek függvényében határozza meg. Mindegyiknek megvan a maga jellegzetessége. Négyet említ.

Az első, a kezdeti korszak az 1930-ig terjedő időszak, benne „a trianoni történelmi metszés”-sel. Teológiailag a „nemes liberalizmus”, majd a történelmi kálvinizmus alakítja (9. old.).

A második korszak az 1930 és 1945 közötti időszak. Irodalmi szempontból ez a legmozgalmasabb. „A Trianon után lelkileg újjászerveződő egyház saját maga felé fordult: megindult a belmissziós mozgalom.” Másodszer: „A 30-as évekkel kezdődően gyökeret vert nálunk az újreformátori teológia, amely végleg (?) múlttá tette a liberalizmust.” (9. old.) Bár Barth Károlyról és Barth Károlytól mindössze 20 közlemény jelent meg.

A harmadik leghosszabb korszak: az önkényuralom ideje, 1945–1990. „[...] a politikum behatol az egyházba [...]; a szerkesztők és munkatársak javára írható: amennyire lehetett, külön tartották a politikát és a teológiát [...]. Csak ritkán jelentek meg teologizált politikai cikkek, és sohasem bepolitizált teológiaiak [...]. A politikai kényszerközlésen túl, a templomba szorítottság ellenére Isten újabb irányokat jelölt a szerkesztőség számára: megsokszorozódtak a közlemények a teológiai szaktudományok három területén [...]” (10. old.): bibliai, rendszeres és gyakorlati teológia.

A negyedik „az utolsó tárgyalt időszakot (1990–2012) a külső beavatkozásmentes, szabad szerkesztés és közlés jellemzi. A szerkesztők teológiai szakcsoportok szerint tagolják a folyóiratot... Ezzel a *Református Szemle*

egyértelműen és egysíkúan tudományos folyóirattá válik.” [...] Magas tudományos szakmai igény [...], külföldi írók bevonása [...] és a rendszeres, de mindenekelőtt az egyháztörténeti írások túlsúlya jellemzi.

Négy korszak – mégis egységes arcél. A *Református Szemle* több mint száz éven át az erdélyi reformátusság írásban megjelenő lelki és szellemi tápláléka volt. Ez kidomborodik abból a háttérből, amely ma már világosan kivethető: mind magyar református viszonylatban, mind általában, az erdélyi magyar folyóirat-irodalomban az egyedüli, amely megérte megszakítás nélkül a 105., illetve most már a 109. évfolyamot. Ez azt is jelenti, hogy túlélte a legzavarosabb történelmi korokat, egyházi változásokat, és a negatív eszmei-teológiai áramlatok forogtatagát. Az egységes vonalvezetés végigkísérhető benne – minden változás ellenére: külső meghatározottsága szerint „[...] református anyaszentegyházunk életének irodalmi kifejezője, nemcsak a jelenre nézve, hanem a jövő számára is” (Tavaszy Sándor); belső meghatározottságában „[...] az evangélium írásbeli szolgálata, amely... az időkhöz képest más-más hangsúlyt nyert, de érdemileg szünet nélkül megmaradt”. (Tőkés István; 8. old.) Kozma Zsolt pedig ezt írta: „A magam részéről ezt a végigvonuló egységes vonalat abban látom, hogy a lap a tudományosság és a gyülekezeti felhasználhatóság, a teológiai elviség és gyakorlati segítség ketős-egy mértéke szerint teljesítette szolgálatát.”

Kállay Dezső

A 109 éves *Református Szemle* 105 évfolyamának repertórium

A *Református Szemle* ennek az esztendőnek elején lett 109 éves, tudniillik első száma 1908. január 10-én jelent meg. Nagy Károly, a kolozsvári Theologiai Fakultás tanára lett a felelős szerkesztője, munkatársai pedig Ravasz László teológiai tanár, Kálmán János református kollégiumi tanár és ifj. Péter Károly egyházkerületi titkár voltak. A szerkesztőséget a Theologiai Fakultáson rendezték be. (Az utóbbi 15 évben ugyanezen a helyen történik a folyóirat szerkesztése.) Ez a kiadvány az Erdélyi Evangélium szerint a Reformált Egyházkerület hivatalos lapjaként indult, tehát eredeti rendeltetése szerint, az egyházkerület kormányzatának körözhvényeit, rendeleteit, pályázatait, felhívásait és utasításait közölte, de egyben teljesíteni kívánta az egyházi sajtó feladatait is: feltárta az egyházkerület múltját; felvetette az aktuális kérdéseket; formálta az egyházi közvéleményt a közeli és távlati célok elérése érdekében; s nem utolsósorban feladatának tekintette – idézem Nagy Károlyt – „[...] közvetíteni a szellemi érintkezést azok közt, akik szóval, tettel, munkával egyházunk szolgálatában állnak; lobogtatni a hitnek és tudásnak egy célt szolgáló [...] fáklyáit, s építeni mindeneket »lelki házzá« [...]”

A *Református Szemle* a tíz évfolyamon keresztül megjelent *Erdélyi Protestáns Lap* örökösének tekintette magát. (Az *Erdélyi Protestáns Lap* az Erdélyi Ev. Ref. Egyházkerület hivatalos lapja volt 1898 és 1907 között, ez viszont annak az *Erdélyi Protestáns Közöny* egyházi és iskolai hetilapnak az utódja, amely 1871-ben indult.) A címváltoz-

tas újabb szempontok megfogalmazását jelezte. A *református* jelző a közjogi, evangéliumi és protestáns jelleget kívánta kiemelni. Az evangéliumi református jelző viszont próféciának is bizonyult. Mert a húszas évek elején egyházunk újra felfedezte az evangélium erejét és reformáció kori hitvallásait, s éppen Nagy Károly, a *Református Szemle* első felelős szerkesztője és munkatársa, Makkai Sándor sürgették a háttérbe szorult Heidelbergi Káté elővetelét és tanítását.

Nagy Károly, aki 1895-től, a kolozsvári Theologiai Fakultás indulásától 1912-ig volt a rendszeres teológia tanára, kettős örökséget hagyott tanítványaira: az egyház iránti szenvedélyes szeretetet és a teológiával való pontos, tudományos foglalkozást [ld. Froukje de Hoop: *Nagy Károly (1868–1926)*. In: Kozma Zsolt (szerk.): *Akik jó bizonyosságot nyertek. A Kolozsvári Református Theologia tanárai 1895–1948*. Kolozsvár 1996, 99.]. Egyháza iránti szenvedélyes szeretetét tükrözi a *Református Szemle* első számának vezércikke is: „Egyházunk belső erejét kell fejlesztenünk, az élő hitet kell szolgálni, és nem egyházi pártok érdekeit [...]. Ennek felébresztésére és fejlesztésére kell fordítani a legjobb erőinket: a kathedrát az igehirdetés mélyítésével, a katekizációt a pedagógia minden vívmányával, az egyéni és gyülekezeti pasztorációt az egyháztársadalmi munka minden ágával s a szeretetmunka minden áldásaival és intézményeivel. »Ahol van a ti kincsetek, ott van a ti szívetek!« Ha hitünkben, papunkban, egyházunkban

kincset bírunk: áldozni is fogunk érette önként és erőnk fogytáig...” [Nagy Károly: Programunk. In: *Református Szemle* (1908. jan. 10.), (3–6), 4.]

Ez a kettős hagyaték, az egyházszereket és a teológiai tudományosság ma is kötelezi a *Szemle* szerkesztőit és munkatársait, azután is, hogy 1990 elején beindult az *Igebirdető* és az *Üzenet*, 1992-ben pedig a hivatalos *Értesítő*, és hogy 2001 óta a *Szemlélet* elismert teológiai szaklapként tartják nyilván. Mi ezt az arcélt igyekszünk megtartani és erősíteni – egyházunk iránti szeretettel és a szeretethez társuló hálával. Nagy hálával, ugyanis míg az utóbbi másfél évtizedben teljesen a teológiai tudományosságot szolgáljuk, gyülekezeteink változatlanul biztosítják a

Szemle megjelenésének anyagi feltételeit, s míg más periodikák szerkesztői az anyagi gondok árnyékában munkálkodnak, addig mi gondtalan verőfényben végezhetjük munkánkat.

Egy periodika, s különösen az, amely tudományos igényeknek igyekszik megfelelni, és anyagot szolgáltat a kutatáshoz, akkor használható igazán, ha repertórium készül hozzá. Kozma Zsoltnak ezért kell most köszönetet mondanunk. De bizonyára még sokan lesznek hálásak neki e szakszerű munkáért, amikor témák vagy éppen nevek alapján fogják kutatni a *Szemle* feldolgozott 105 évfolyamát.

Adorjáni Zoltán

A Magyar Református Énekeskönyv tárgymutatója

A 86 lapos tárgymutató hiánypótló kiadvány. A szerző, d. dr. Kozma Zsolt nyugalmazott teológiai professzor, az immár 20 esztendeje a magyar református gyülekezetek használatára kibocsátott *Magyar Református Énekeskönyv* gazdag énekanyagában való könyvebb tájékozódás céljából készítette el a közel 2000 címszót tartalmazó tárgymutatót. Hasonló, de kisebb terjedelmű tárgymutató található az 1975. március–áprilisi *Református Szemlé*ben, amely az 1923-as kiadású erdélyi énekeskönyv anyagát dolgozza fel. Ismert még Kovács Emil 1996-ban, Budapesten kiadott *Konkordancia a magyar református énekeskönyvből* című munkája, amely az 1948-ban Budapesten kiadott énekeskönyv anyagát rendszerezi. Ez utóbbi kötet már utal az 1996-os világtalálkozóra készült Magyar Református

Énekeskönyvre, és összehasonlító táblázatban jelöli a '48-as és a '96-os énekeskönyv azonos énekeinek számozását.

Kozma Zsolt kézikönyve elsősorban a lelkipásztorok munkáját fogja segíteni. Eligazodást nyújt egy gazdag énekrepertoárban, amelyet mi, erdélyiek újnak nevezünk, bár egy része több száz éve keletkezett, és már megvolt a 18. századi énekeskönyveinkben, például az 1744-es kolozsvári kottás kiadásban. Sajnos eddig ismeretlenek voltak számunkra, mert az évszázadok során kiszorultak erdélyi énekeskönyveinkből, és a néphagyomány, a népi emlékezet sem tudta megőrizni őket.

Itt elsősorban a kihagyott genfi zsolttárokra utalok. Míg az 1744-es és 1778-as szerkesztésű kolozsvári éne-

keskönyveink mind a 150 genfi zsol-tárt tartalmazták, addig az 1837-ben megjelent énekeskönyv csak 31, az 1907-es Seprődi-féle énekeskönyv 33, az 1923-ban szerkesztett könyv 40 genfi zsol-tárt közöl. Tehát mondhatjuk, hogy újra birtokba kell vennünk, meg kell tanulnunk a genfi zsol-tárokat, és meg kell találnunk kapcsolódási pontjukat a liturgiához, a prédikációhoz. Ehhez nyújt jelentős segítséget a tárgymutató.

Elfelejtett és újra megtalált 16. századi históriás és magyar reformátori énekeink, amelyek mind szövegükben, mind dallamukban igen értékes anyagot képviselnek, gyülekezeteink kedvelt énekeivé váltak. A közösségi hang, amely minden versszakból kicseng, igazi gyülekezetté varázsolja az anyanyelven együtt éneklő híveket.

A tárgymutatóban tartalmi gazdagságuk miatt találunk utalást ezekre az énekekre több helyen is, Szegedi Kis István, Sztárai Mihály, Batizi András, Szegedi Gergely, Skaricza Máté és Szkhárosi Horvát András énekverseire.

A 16–17. századi német korálok-nak keletkezésük korában igen kis hányada jutott el a magyar református gyülekezetekhez. Több évtizedes késéssel, többnyire evangélikus közvetítéssel ismertük meg ezeket. A tárgymutató által biztosított szakszerű kereséssel ez az értékes énekanyag is használatba kerülhet.

Az énekválasztás nem kizárólag lelkipásztori feladat. Az énekeskönyv szövegtartalmát ismerő, jól felkészült kántor szintén bekapcsolódhat e munkába. A 18. században ez bevett gyakorlat lehetett, mert az 1778-as kolozsvári énekeskönyv első lapjain a szerkesztő nem

a lelkészek, hanem a kántorok figyelmét kívánja felhívni az énekválasztás helyes módjára: „a hosszabb énekekben válogassák ki az értelmesebb, hatásosabb és a buzgóságra inkább felindító verseket. [...] A rövidebb énekeket [...] pótolják valahonnan illelendőképpen.” (XXII. old.). Bár a kántorok ismeretei elsősorban a zenei kérdésekre vonatkoznak, a tárgymutatót használva megfelelően tudnak majd tájékozódni az énekszövegekben is.

Végül, de nem utolsósorban említtem a vallásánárokat. Mindennapi munkájukban különböző korú, különböző szövegértéssel rendelkező gyerekekkel foglalkoznak, ezért az ő esetükben talán az a legfontosabb, hogy megfelelő szövegtartalmú éneket válasszanak és közvetlenül támaszkodhassanak a tárgymutatóra.

Szeretnék kiemelni néhány címszót, amely a könyv áttanulmányozásakor ragadta meg figyelmemet. Az *áld, áldás, áldott szavak* 203 ének esetében nyertek jelölést; a *bűn, bűnbűnát* 160, a *dicsér, dicséret* 138, *Jézus Krisztus* 192, a *nép* 90, a *reménykedik, remél, reménység* 95, a *segítés, segít* 63, a *szív* 98, az *üdv, üdvösség* 81, a *vigasztal, vigasztalás* címszó pedig 64 énekversben olvasható.

Legyen ez a könyv számunkra is vigasztalás, mert van megmaradás, gyülekezeteink tagjai pedig énekelnek és énekelni fognak, ha van ki az éneklésben és énekválasztásban vezesse, tanítsa, segítse őket.

Köszönjük a professzor úrnak a munkát!

Péter Éva

A Református Szemle repertóriumát és *A Magyar Református Énekeskönyv tárgymutatóját* az Erdélyi Református Egyházkerület iratterjesztésénél lehet megrendelni (Veres Miklós iratterjesz-

tő, iratterjesztes@reformatus.ro), illetve meg lehet vásárolni az egyházkerület könyvesboltjában (Kolozsvár, A. Iancu tér, 13. szám).

Kees de Ruijter:

Horen naar de stem van God. Theologie en methode van de preek.

Boekencentrum, Zoetermeer 2013, ISBN 9789023927396, 240 old.

Kees de Ruijter kampeni nyugalmazott homiletikaprofesszor *Horen naar de stem van God. Theologie en methode van de preek – Isten hangjára figyelni. A prédikáció teológiája és módszere* című könyve a prédikáció és a prédikálás 21. századi újragondolásához nyújt támpontokat több mint két évtizedes oktatói-kutatói és ennél is hosszabb igehirdetői tapasztalata alapján. A könyv tíz fejezetből áll, amelyet négy

függelék, gazdag irodalomjegyzék, illetve részletes név- és tárgymutató követ. A szerző a következő alapkérdésekre keresi a választ: 1. Hogyan történhet meg az, hogy parányi, bűnös emberek válnak Isten Igéjének a továbbadóiává? 2. Hogyan lehet úgy prédikálni, hogy az elhangzott prédikáció nyomán az emberek valóban növekedhessenek Isten ismeretében és a kegyesség gyakorlásában?

A két kérdés közül az első tulajdonképpen a prédikáció teológiájáról szól, míg a második a prédikáció módszertanáról. A szerző azt hangsúlyozza, hogy ez a két kérdés szorosan összekapcsolódik, és nem lehet egyikről beszélni a másik nélkül. A fentebb felvázolt kérdésfelvetésnek megfelelően, a szerző fokozatosan halad a prédikáció teológiájáról szóló fejezektől a prédikáció módszertanáról szóló fejezetek felé.

Az előzetes megjegyzéseket és a könyv megírásának módszertanára vonatkozó megállapításokat tartalmazó 1. fejezet a *Prédikáció és homiletika* címet viseli. Ennek első mondata igen csak imponáló, és jól tükrözi a szerző prédikációs szemléletét: „Először volt a prédikáció, a homiletika pedig csak ezután következett – ez a helyes (igazi)

sorrend.” (13. old.) A szerző azt hangsúlyozza, hogy jóllehet a prédikációnak már az apostolok korát követően pontosan meghatározott helye volt a keresztyén istentiszteleten, mai formája hosszú idő alatt alakult ki. Arra emlékezteti olvasóit, hogy bár a 4. század előtti időszakban is foglalkoztak a prédikáció elméleti és gyakorlati kérdéseivel, az első rendszeres homiletikai eszmefuttatásnak Augustinus *De doctrina christiana* című írása 4. fejezetét tekinthetjük, és azt sem szabad szem elől tévesztenünk, hogy a protestáns hagyományban a prédikáció az istentisztelet kiemelten fontos eleme lett.

Kees de Ruyter szerint a prédikáció teológiájáról és módszertanáról három módon lehet beszélni. Az első, legdirektebb mód az empirikus megközelítés, amelyben a fő hangsúly a gyülekezeti kontextusra esik. A második, amely inkább indirekt mód, a teológiai megközelítés, amelyben kiemelkedő fontossággal bír a teológiai örökség. A harmadik, legindirektebb megközelítési mód a bibliai, amely azonban nem nyújt konkrét útmutatást a prédikáció teológiájára és módszertanára. E három megközelítési mód azt is jelzi, hogy milyen források alapján kell megfogalmaznunk a prédikáció teológiájára és módszertanára vonatkozó meghatározásainkat. A homiletikai kutatások ősforrása a Biblia, nélküle ugyanis nincs prédikáció. További hasznos és fontos forrásként kezelhetőek a teológiatörténet által szolgáltatott adatok. Az empirikus kutatás is elhagyhatatlan, ez ugyanis a prédikációs gyakorlat konkrét kontextusát vizsgálja.

Minden homiletikai kutatásnak oda kell figyelnie a prédikáció kettős hátterére. E háttér egyik eleme a tradíció, jelen esetünkben a 16. századi európai reformáció, amelynek legfőbb jellemzője a Biblia-központúság (*sola Scriptura*, vagy *Scriptura valde primā*), a másik pedig az, hogy minden prédikáció beleágyazódik annak a kornak az aktuális kultúrájába, amelyben elhangzik. A szerző itt említi meg, hogy napjaink kommunikációját az egyre erőteljesebb vizualitás-központúság jellemzi, amely bizonyos mértékig nagy kihívást jelent az igehirdetők számára. Továbbá minden homiletikai kutatásnak együtt kell szemlélnie a prédikáció transzcendens és immanens aspektusait, vagyis Isten cselekedetét, aki munkatársává akarja tenni az embert és a munkatárssá tett ember cselekedetét. A prédikáció teológiai hátterének fontos eleme, hogy mind az igehirdetőnek, mind az igehallgatónak meg kell hallania az evangélium ígértét, illetve a hit és a megtérés parancsát, és erre válaszolnia kell. Azonban azt sem szabad figyelmen kívül hagyni, hogy ez az emberi válaszlehetőség 100%-ig nyitott.

A 2. fejezet a *prédikáció és az istentisztelet viszonyát* vizsgálja. A szerző szemléletes hasonlattal élve jelenti ki, hogy a prédikáció liturgia nélkül olyan, mint a szárazra vetett hal (31. old.). Ennek megfelelően a liturgia a prédikáció biotoposza (élettere), ez az a közeg, amelyen Krisztus találkozni akar a gyülekezettel, a gyülekezet pedig megtanul Krisztus szavára hallgatni, válaszolni arra, és neki engedelmeskedni. Akár úgy is mondhatnók, hogy az istentisztelet li-

turgikus kerete tulajdonképpen egyfajta feszültségmező a prédikáció körül.

A szerző homiletika-történeti exkurzusként említi, hogy a mai (holland – de valószínű, hogy nem csak) prédikációs gyakorlat őse a 12–15. századi *pronaus* volt, amely a maga korában az eucharisziára előkészítő és tanító jellegű istentisztelet volt. Egy másik homiletikatörténeti mozzanatként pedig arról beszél, hogy a reformátorok fokozottan odafigyeltek az eredeti „Ige és Asztal” párosra, szemben a 16. századi római felfogással, ahol inkább az Asztal dominált. Eszerint a reformáció egyik jellemzője az új liturgikus orientáció, amelyben a prédikáció lesz az istentisztelet központja, és szinte sákramentumjellegűt kap.

A liturgiában kétirányú mozgás észlelhető: Istentől az ember felé, az embertől pedig Isten felé. A 21. században liturgiaorientált homiletikára van szükség, amely megteremti a *homo respondens* kibontakozási terét. Ennek megfelelően úgy beszélhetünk az istentiszteletről, mint életformáról, amelynek alapja a Krisztusban való új élet, központja pedig a liturgikus keret. Az istentisztelet azonban imádás is, amelynek során a keresztyén ember megvallja (elismeri) az imádat tárgya értékét és erejét. Az istentisztelet mint a Hármassal egy Isten imádás azt jelenti, hogy elismerem: életemben Isten a legnagyobb, az egyetlen igazi érték. Ennek megfelelően a prédikáció egyben doxologikus, azaz Isten dicsőítésére irányuló beszédforma is (45. old).

A 3. fejezet címe: *A hármassal egy Isten és a prédikáció*. A szerző kiemeli, hogy beszélő Istenünk van, aki a beszéd ré-

vén kommunikál az emberekkel, és önmagát mint Szentháromságot (Hármassal Egyiséget) engedi megismerni.

Ezután újabb homiletikatörténeti pillanatkép-sorozat ismerteti a 20. század jelentősebb homiletikai irányváltásait. A 20. század elején, a liberális teológiával szemben született reakcióként Karl Barth „újra felfedezte”, hogy a prédikációban Istent kell engedni szóhoz jutni. Ezért dolgozta ki az Ige hármassal alakjáról szóló tanítását, amely szerint Isten kijelenti az ő Igéjét Jézus Krisztusban, a Szentírásban és a prédikációban. Barth azt hangsúlyozta, hogy ez a sorrend egyben rangsor is, és a kijelentés alanya mindig Isten.

Ennek megfelelően, ha Isten a kijelentés alanya, a Szentírás és a prédikáció pedig a kijelentés formái, ezeknek csakis Istenre mutató funkciójuk lehet. Ennek a szemléletnek az a legjelentősebb hátulütője, hogy a dogmatika formálta a prédikációról alkotott felfogást, s ezért a „hirdettetik az Isten Igéje” fontosabbá vált, mint a „hogyan hirdettetik az Ige”. A Barth utáni teológusok ezért kerestek új tájékozódási pontot. A homiletika túllépett Karl Barth kériumatikus-krisztologikus prédikációs szemléletén, és egyfajta empirikus szemlélet felé mozdult el. Rudolf Bohren például a pneumatologikus homiletikát képviselte, míg vele egy időben megjelent egyfajta trinitárius prédikációs szemlélet is (O. Noordmans). Ez utóbbi azt hangsúlyozza, hogy a Szentháromság a teremtés, megváltás és megszentelés révén kommunikál a világgal, és arra hívta el az igehirdetőt, hogy az beszédében önnön teremtőjének visszhangja legyen. E szemlélet számára fontos teológiai

megállapítás, hogy a Hármastestű Istent Jézus Krisztusban, a testté lett Igében ismerhetjük meg, és ez az Isten a beszéd (a kommunikáció) révén fedi fel önmagát, és közli az emberek iránti szeretetét. Így a prédikáció tulajdonképpen Isten emberek felé történő kommunikációjának visszhangja.

A szerző szerint a trinitárius prédikációs szemléletnek az az egyik jelentős következménye, hogy az igehirdető számára a prédikáció gyakorlatilag „együtt-mozgás” Istennel. Ugyanis aki prédikál, az megérezheti, hogy Isten beleemelte őt nagyságos művébe, és betagoalta őt a világ felé történő kommunikációjának a világ kezdete óta tartó dinamikájába. Isten teremtő beszédének fényében úgy tekinthetünk a prédikációra, mint olyan eszközre, amellyel Isten azért él, hogy kommunikáljon velünk. Így a prédikáció annak a személyes találkozásnak a kifejezője, amelyet Isten velünk akar megvalósítani. Az inkarnáció fényében a prédikáció a közel lévő kegyelemről szóló üzenet: Krisztus maga a prédikáció üzenete, aki mint testté lett Ige, egyszerre kritikus és ítélethirdető a világ felé, másfelől pedig felkínálja a megbékélés lehetőségét a bűnös és Istentől elszakadt, elidegenedett világnak. A Szentlélek újjáteremtő beszédének fényében a prédikáció az a hatékony eszköz, amelyet Isten azért használ, hogy „szétossa” az üdvösséget az emberek között.

A 4. fejezet címe: *A Mester hangja*. Kees de Ruyter azzal a megállapítással indítja a fejezetet, hogy Isten beszél, és évszázadok óta ez a teológia kiindulópontja. A Biblia erről a beszélő Istentől tesz erőteljesen bizonyosságot.

A beszéd kiegészítője azonban a hallás, és ez a két élettani funkció kiemelten fontos a homiletika számára. A beszéd és a hallás mellett ott vannak azonban a nonverbális kommunikáció elemei is, sőt mivel igencsak vizualizációsorientált kultúrában élünk, amelyben a látás azonos az észleléssel, vagy az észlelhetőséggel, a vizualizálás igen hasznos kiegészítője lehet a hallható Igének. A homiletika számára fontos látni, hogy az objektívizáló, tárgyiaságra törő beszéd a tárgyakhoz, dolgokhoz köt, míg a metaforikus beszédmód megtanít a fülünkkel látni, és a szívünkkel hallani (80. old).

A protestáns hagyomány egyik alapvetése: *Praedicatio verbi Dei verbum Dei est*. A kérdés ebben az esetben az, hogy miként kapcsolódik egymáshoz Isten beszéde és az igehirdető emberi fellépése? A 20. századi homiletika-történet ismer néhány hangsúlyeltolódást, amikor hol egyik, hol másik oldal vált túlzottan fontossá. A szerző ezt válaszolná a feltett kérdésre: „A prédikáció úgy Isten Igéje, hogy hitelesen cseng benne a Mester hangja” (93–94. old.).

A Mester hangjáról szóló 4. fejezet után szinte magától értetődőnek tűnik, hogy az 5. fejezet *A szent Írás* címet viseli. A református egyházban egyértelmű, hogy a Bibliából kell prédikálni, azonban a posztmodern ember számára a reformátorok *sola scriptura* elve helyett a *mea Biblia* lett irányadóvá. Azt is látnunk kell, hogy az apostoli korban a prédikáció maga volt a Biblia. A Bibliából azonban nemcsak prédikálunk, hanem a Biblia egyfelől az az eszköz, amelynek segítségével eldönthetjük, hogy a prédiká-

ció valóban Isten Igéje-e, másfelől pedig általa találkozhatunk a beszélő Istennel. A prédikációnak ugyanis az a célja, hogy a gyülekezet találkozzék a beszélő Istennel. A prédikáció tehát akkor éri el célját, ha nyomában a gyülekezet tagjai indíttatást éreznek arra, hogy válaszként Isten megszólítására istentiszteelő életet éljenek. Így hát a Biblia kánonként működik. Kánonként a *claritas*, az érthetőség a legfőbb jellemzője, amelynek a prédikációban is meg kell jelennie.

Az azonban, hogy a kánon lezárult, nem jelenti azt, hogy a Biblia „csak” történeti szöveg volna, amelyet „ki kell nőni”. A Biblia ugyanis dokumentálja azt a kommunikációt (és ugyanakkor eszköze is annak), amelyet az Atyaisten kezdeményezett, a Fiúisten végrehajtott, a Szentlélek pedig beteljesít. A Biblia tehát az az eszköz, amely által a Hármasszón Isten kommunikál az emberekkel. A Bibliának ez az időközön átívelő érvényessége nem törli el a korhoz kötött vonásokat. A történelemhez kötöttség nem tűnik el, hanem más fénybe kerül. Vagyis a Bibliát perspektivikusan kell olvasni, mint olyan könyvet, amely Isten terveit és cselekedeteit tárja fel, s mint olyan bizonyítékot, amely félreérthetetlenül hirdeti, hogy Isten az ő cselekedeteit Jézus Krisztuson keresztül közli a világ számára. Ezzel a felismeréssel prédikálni azt jelenti, hogy áthozzuk a megmentő evangéliumot az itt és most világába.

Hogyan tehetjük ezt meg? A szerző szerint ebben N. T. Wright híressé vált drámametaforája lehet nagy segítség a jelenkori igehirdetők számára. E metafora szerint úgy tekinthetünk az

üdv történetre, mint egy ötfelvonásos Shakespeare-drámára, amelyből viszont az ötödik felvonásnak csupán az elejét ismerjük, illetve a Szerzőnek, vagyis Istennek végkifejlettel kapcsolatos szándékát. Az öt felvonás a következő: 1. Teremtés; 2. Bűneset; 3. Izráel; 4. Jézus Krisztus; 5. Az egyház. A feladat: ismerve a meglévő részeket, illetve a Szerző szándékát, megírni (megélni) a hiányzó felvonást.

E metafora homiletikai alkalmazásának a következő következményei vannak: a *sola scriptura* alapelvvel kapcsolatban látnunk kell, hogy a Biblia nem a mai kor számára kidolgozott törvény. Mindazonáltal normatív, és a Szerző célkitűzése a ma embere számára is félreérthetetlenül világos. Sőt mi több, a mai szereplők is megújító erőt kapnak magától a Szerzőtől. Ami a *tota scriptura* alapelvét illeti, fontos az egészben látni az egyes részek helyét. Ekkor rádöbbenünk, hogy tulajdonképpen teodrámaról van szó, mégpedig a megváltás drámájáról. A dráma homiletikai kérdése pedig ez: Hogyan hirdetik a megváltás drámája? A szereplők szavában hallhatóvá válik-e a Szerző szava?

A szerepalakítást illetően fontos fogalom az improvizáció. Ez azonban nem függetlenséget jelent a Szerző szándékától, hanem inkább a zenei improvizációról van szó, vagyis nagyon kell figyelni a többi szólamra. Ennek fényében a prédikáció több, mint a Szentírás magyarázása és a konkrét élethelyzetekre való alkalmazása. A prédikáció inkább körülírása a Lélek innovatív munkájának, amelyet a dráma „hiányzó fejezetén” végez, és amellyel „írja” a fejezetet.

Mi tehát a Biblia jelentősége a prédikáció számára? A Biblia Isten cselekedeteiről szóló és tekintéllyel rendelkező elbeszélés, amely átcsend a századokon. A prédikáció pedig meghívás a hallgatók részére, hogy megtalálják a saját helyüket ebben a drámában. A Biblia irány- és mértékadó szó (és ilyenként fontos kontrolleszköz), amellyel le lehet ellenőrizni hűségünket a Szerző szándéka iránt.

A 6. fejezet címe: *Maradandó hallás-és beszédgyakorlat*. Az apostoli kor óta folyamatosan van prédikáció. A prédikáció műfaja tehát nagy benyomást keltő kontinuitással bír, ráadásul mindenki anyanyelvén hallhatja az evangéliumot. A kontinuitás mellett azonban jelentős eltérések vannak a mindenkor helyek és idők prédikációi között. Az „erős kontextuális meghatározottság” kifejezés ezt írja körül. Ugyanis minden prédikáció magán viseli keletkezési korának és kultúrájának sajátos jegyeit. Gyakorlatilag minden prédikáció a „teremttség és a királyság” közötti feszültségi térben (mezőben) létezik. Mert a prédikáció az eljövendő királyságot munkálja, ugyanakkor azonban mélyen belegyökerezik az igehirdető és az igehallgató konkrét helyzetébe, teremtettségi valóságába is. Mióta világ a világ, létezik ez a feszültség a teremtett világ valósága és az eljövendő királyság realitása között. A reformáció korában továbbfejlesztett kegyelemtan, bűntan és teremtéstan nagyban meghatározta a feszültségi mező értékelését. Például egy túl erős bűntan negatívan befolyásolja a teremtett világ értékelését. Tehát kiegyensúlyozott szemléletre van szükségünk.

A kultúra az elme szoftvereje, amely belső grammatikaként határozza meg a teremttség és a királyság közötti feszültségi mezőt. A kultúra az együttélés grammatikája, amely jelentős mértékben meghatározza az együttélés elbeszélését (narratíváját). Ez a grammatika nem mindig van egy vágányon az evangéliummal és Isten szabadításával, amely a megmentés és az ítélet elbeszélése. A kultúra és az evangélium nem ellentétes elbeszélések, de két külön grammatika, két külön nyelvhasználat, és két külön elbeszélés: Isten narratívája és az ember narratívája. Ennek fényében a gyülekezeti istentisztelet az a hely, ahol a gyülekezet hallás- és beszédgyakorlatot végez: megtanulja újra elbeszélni a saját narratíváját, és pedig úgy, hogy közben a Hármas-egy Isten narratíváját hallgatja. Tehát az istentisztelet folyamatos kommunikációs gyakorlat.

A kultúra és az evangélium közti komplex kölcsönhatás meghatározza a liturgiában (istentiszteleten) megtapasztalt hallás- és beszédgyakorlatot. Ugyanis az istentiszteleten is a minket körülvevő kultúrát lélegezzük be, illetve ki. Ehhez a grammatikához hozzákapcsolódik Isten Igéje: *Dicsérjétek az Urat, mert beszél a mi nyelvünket*. (Idézet a holland énekeskönyv egyik énekéből.) Amikor ezt megtapasztaljuk, felismerjük, hogy Isten a saját élethelyzetünkben keres minket: leleplezi a rosszat, amely bennünk és kultúránkban fészkel, hív, hogy szakítsunk a rosszal, Krisztusban pedig megadja az új együttélés lehetőségét. Tehát a kommunikációs gyakorlat mellett az istentisztelet „Isten tisztelésének a gyakorlása” is. Ebben a gyakorlatban ki-

emelt szerep jut a prédikációnak, amely Isten narratíváját az istentisztelet nyelvének grammatikájával (ez a teológia) beszéli el. A gyülekezeti istentisztelet liturgiája pedig tükrözi az egyház hitét és teológiáját.

A 7. fejezetben a szerző a prédikáció meghatározását nyújtja. Ezért a fejezet címe: *Mi a prédikáció?* A prédikáció meghatározásának feltételei: 1. a központban a beszélő Isten áll; 2. valóságos az a remény, hogy Isten embereket hív el az igehirdetés szolgálatára; 3. érvényesül a *trias homiletica* elve, vagyis megjelenik benne a textus, az igehirdető és az igehallgatók. Ezeknek alapján a prédikáció (1.) Isten szabadító Igéje, (2.) amelyet az elhívott igehirdető szolgálata révén közöl (3.) a hallgatók valóságos élethelyzetében.

A prédikáció meghatározása tükrözi a mögötte lévő prédikációs szemléletet is. A homiletikai triászra épülő prédikációmeghatározás segítségével világossá lehet tenni a prédikációs szemlélet és a módszertan közötti összefüggéseket is. Ez a triász segít közvetlen módon összekapcsolni a teológiai konceptuális és a homiletikai-metodológiai aspektusokat. A textus, az igehirdető és az igehallgatók együtt alkotják a Szentlélek-isten munkaterületét.

A nyolcadik fejezet címe: *Prédikációs szemlélet és módszer.* A homiletika a prédikáció módszeres előkészítésével is foglalkozik. Annak elismerése, hogy a prédikálás folyamatában ott rejtőzik a Szentlélek titkos (titokzatos) és szuverén munkája, nem zárja ki egy jól átgondolt metodológia kidolgozását, hanem éppen ellenkezőleg: magában foglalja a metodológiát. A prédikáció-

írási módszer kidolgozásának a homiletikai triászra épülő definíció a kiindulópontja.

A textus más fényben jelenik meg a homiletikában, mint a bibliatudományokban. Itt elsősorban arról van szó, hogy az igehirdetés üzenete és ennek az üzenetnek a forrása az igehirdetőn kívül található, vagyis a Szentírásban. A bibliai tudományok számára a textus olyan bibliai szakasz, amelyet tanulmányozni, exegetálni kell. Azonban sok mai exegézis nem úgy foglalkozik a textussal, mint Isten Igéjével, holott éppen ez a homiléta feladata. Azonban ezt is észre kell vennünk: bár az első prédikációkban (például Péter pünkösdi beszédében) igen fontos szerepet kapott az Írás, mégsem egy adott textus magyarázatai voltak, hanem inkább „téma-prédikációk”. Ez azt jelenti számunkra, hogy prédikálni nem egyszerűen azt jelenti, hogy magyarázzuk az Írást. Ha csak a Biblia Írás-jellegére összpontosítunk, könnyen elveszhet az Ige-jellege. Ezért fontos látnunk, hogy az igehirdető számára a Biblia nem egyszerűen olvasókönyv, hanem sokkal inkább prédikációs könyv (*De Bijbel is geen leesboek, maar een preekboek.* 163. old.).

Egy tisztán exegetikai keretben az a feladat, hogy a lehető legmegbízhatóbb módon magyarázzuk meg az igeszakaszt, és belehelyezzük szűkebb, illetve távolabbi kontextusába. A textus pedig úgy működik a prédikáció keretében, mint egy ablak: Isten szélesebb (perspektívájú) evangéliumára biztosítja a kilátást (vagy az evangéliumnak egy sajátos irányultságára, esetleg belső dinamikájára), és így – a N. T. Wright-féle drámametaforát al-

kalmazva – a mai gyülekezet számára valóban forgatókönyv lehet. Ezért elengedhetetlenül fontos, hogy a textus közvetlen kapcsolatba kerüljön a hallgatókkal.

A prédikáció a hallgatók számára hangzik el, ezért a homiletikának a hallgatókkal is kell foglalkoznia. Kees de Rujter itt Ernst Langet idézi, aki szerint prédikálni annyit jelent, mint a hallgatóval elbeszélgetni a saját életéről az evangélium ígéréteinek fényében. Lange véleményének az a jelentősége, hogy figyelmezteti a homiletika művelőit: a prédikálás által az evangéliumot egy specifikus kontextusba (abba az élethelyzetbe, amelyben a hallgatók ma vannak) hozzuk át, amellyel foglalkozni kell (ez a homiletikai helyzet). Ennek érdekében különbséget kell tenni a tudományos és a homiletikai exegézis között. Míg a tudományos exegézis szigorúan szövegelemzés, amelyben a textus önmagáért beszél, a homiletikai exegézis teret enged a textus (a textus által pedig a ma is beszélő és beszélni akaró Isten) és a hallgatók közötti közvetlen párbeszédnek. A hallgatók a jövő irányába nyitott élethelyzetben hallgatják Isten szavát, és az elhangzott isteni szóval kell tovább munkálkodniuk saját élethelyzetükön. Tehát az igazi prédikációt hallgató személy együtt prédikál az igehirdetővel.

A prédikáció első hallgatója maga az igehirdető. Feszültségi mező van két szemlélet között: az igehirdető mennyiben „Isten szája” a gyülekezet felé (ez a hagyományos reformátori álláspont), és mennyiben „hallgató a hallgatók között” (Dingemans)? A református homiletikának az a kiindulási

pontja, hogy a prédikálás elsődleges alanya maga a Szentlélek. Az újabb homiletikai párbeszédben azonban felmerül a kérdés, hogy a lehet-e úgy beszélni a gyülekezetéről is, mint amely a prédikálás (másodlagos) alanya. A szerző véleménye szerint ennek a megközelítésnek meg kell maradnia, mint olyan lehetőségnek, amely teret enged annak, hogy a gyülekezet aktívan vehessen részt az istentisztelet mint életforma keretében történő homiletikai kommunikációban. Ettől függetlenül azonban szükség van az elhívott igehirdetőkre. Szoros kölcsönhatás fedezhető fel a prédikációs szemlélet és az igehirdetői alkat között. (Thomas Long szerint az alábbi négy típust különböztethetjük meg: az igehirdető mint hírnök, pásztor, narrátor és tanú.) A szerző kiemeli „az igehirdető mint tanú” motívumát, és azt hangsúlyozza, hogy az az igazság, amelyről az igehirdetőnek bizonyosságot kell tennie, nem önmagából származik, hanem tanúként arról beszél, amit ő maga is látott (hallott). Tehát az igehirdetőnek először Isten szavát kell meghallania, és ez a meghallott szó teszi őt beszélő tanúvá. Az igehirdető csakis akkor lehet hiteles, megbízható tanú, ha először valóban ő maga volt az Ige első hallgatója.

A homiletikai triász sajátos módszertant követel: a textus megköveteli az exegetikai elemzést, az igehirdető a személyes meditációt, míg a gyülekezet a pasztorális reflexiót. E három lépés nem lineárisan követi egymást, hanem az alapigé körül helyezkednek el, és mindhárom lépés kapcsolatban van az alapigével és két szomszédjával.

A 9. fejezet címe: *A prédikáció és a prédikáció célja (célkitűzése)*. Kézenfekvő

a céltudatos prédikáció érdekében elmondott védőbeszéd, ugyanis a prédikáció szándékos történése. A prédikáció teológiai céljáról írva a szerző kijelenti, hogy azért prédikálunk, mert Isten szavának hangzania kell, ugyanis Isten azt akarja, hogy minden ember üdvözljön, és eljusson az igazság megismerésére. Azonban az is tény, hogy nem mindenki engedelmeskedik a prédikációban meghallott evangéliumnak. A *Heidelbergi Káté* 84. artikulusa az evangélium hirdetésének egy másféle funkciójáról is beszél, amelyben Isten ítélete is hangsúlyossá válik. Az evangélium prédikálása nem csupán a közelünkbe jött kegyelem hirdetése (meghívás az életre), hanem kizáró jelleggel is bír, amennyiben azt hangsúlyozza, hogy Krisztuson kívül nincs üdvösség. A homiletika számára a közel lévő kegyelem hirdetése az elsődleges fontosságú (ld. *Heidelbergi Káté*, 65), míg mindaz, amiről a *Heidelbergi Káté* 84. artikulusa beszél, az igehallgató gyülekezet magatartásáról (viszonyulásáról) szól.

A prédikáció célkitűzését a következő minta alapján lehetne megfogalmazni: a) látva az alapigét (itt megfogalmazzuk a textus mondanivalóját, a Szerző szándékát), b) és odafigyelve a hallgatókra (itt a hallgatók élethelyzetét jellemezzük), c) ezt akarom elérni ezzel a prédikációval (itt megfogalmazzuk a kognitív, affektív és (ped)agogikus és attitudinális célkitűzéseket), d) és pedig az alábbi módszerekkel (prédikációtípus, stílus, nyelvezet stb.).

A cél igazi elérése a Szentlélek munkája, ugyanis ő juttatja az embereket hitre és megtérésre. Az igehirdető szolgálatának ehhez kell használha-

tóvá válnia. A kérdés tehát ez: hogyan tudja az igehirdető megteremteni a gyülekezet számára a Krisztus evangéliumával (és magával Istennel) való találkozás feltételeit? Ennek a „feltelteremtésnek” az az alapfeltétele, hogy kongruencia legyen a textus és az igehirdető beszéde között (az igehirdető maga is találkozott az evangéliummal).

A 10. fejezet címe: *Anyagrendezés a prédikációban*. A prédikációszelemlét és a prédikáció kidolgozásának módszere végül a prédikáció konkrét alakot öltéséhez, formájához vezet. A prédikáció kidolgozásának lépései között Kees de Rujter nem említi a teológiai mérleget, ugyanis szerinte a teológia egyfajta grammatikaként, belső iránytűként működik, amely öntudatlanul is meghatározza a prédikációt.

További tényező, amely meghatározza a prédikáció formáját, az igehirdetői profil: a hírnök-, a tanító-, a tanú-, a pásztor- vagy éppen a narrátorprofil sajátos prédikációtípusokat von maga után (kérügma, didache, martyrion, homília vagy éppen narratív igehirdetés).

Amikor választ keresünk arra a kérdésre, hogy milyen legyen az elmondandó prédikáció formája, a homiletikai triász elemeit is meg kell vizsgálni, ugyanis ezek együttesen is hatnak a prédikáció formájára: a textus, az igehirdető és az igehallgató.

Fontos még odafigyelnünk a prédikáció dimenzióira makro-, mezo- és mikroszinten. Makroszinten foglalkozunk a prédikáció általános áttekinthetőségével, konceptusával és a benne lévő feszültségi ívekkel (a prédikáció fő szerkezete). Mezoszinten a predi-

káció belső tagolásával foglalkozunk (tartalmiság, a feszültségek felépítése, a gondolati haladvány megszerkesztése). Mikroszinten az úgynevezett finomhangolást végezzük el, a részletezést, a konkretizálást és a nyelvi forma kiválasztását. Ugyanitt kell odafigyelni a Habermas által meghatározott nyelvi osztályok (kategóriák) használatára is (communicativa, constativa, representativa és regulativa). Mind a négy nyelvi kategóriának megvan a sajátos szótára, illetve a hatása. Az empirikus kutatás ugyanis kimutatta, hogyha egy prédikációban a constativa kategória dominál, ezt nagyon megsínyli a relationális aspektus. Ha az információ- és ismeretátadás kerül túlsúlyba, jóval kevesebb formáló erőt várhatunk el egy ilyen prédikációtól.

Ezt követően Kees de Ruijter a David Buttrick-féle *moves*-módszert méltatja és ismerteti. Egyedinek nevezni ezt a módszert, amely eleve a hallgatók felől közelít a textushoz, és arra a kérdésre keresi a választ: mi történik a hallgatók öntudatában? A kérdés megválaszolása érdekében David Buttrick a nyelv formáló erejére összpontosít, és ennek megfelelően igen csak fontos, hogy milyen formába önti a kész prédikációt. Ennek érdekében dolgozta ki a *moves*- (esetleg *epizód*-) módszert. Az értékelés során a szerző elmondja: ez a módszer határozottan segíti a hallgatókat abban, hogy együttgondolkodó módon vegyenek részt a prédikáció folyamatá-

ban. Ezzel a módszerrel jobban meg lehet közelíteni a hallgatók valóságos élethelyzetét, és könnyedén biztosítjuk a prédikáció áttekinthetőségét.

Kees de Ruijter azzal a megállapítással zárja a fejezetet, hogy a „prédikáció történése” (*preekgebeuren*) tulajdonképpen nyitott folyamat, amelyben mind az igehirdető, mind az igehallgató rádöbben, hogy egyfelől Istennek sokkal több mondanivalója van az ember számára, mint ami belefér a prédikációba, másfelől pedig hogy a prédikáció folyamatát egyedül Isten Szentlelkének titokzatos munkája teheti késszé.

Az első függelék egy kb. 500 szavas alappredikáció (*basispreek*) megírásához foglalja össze a prédikáció kidolgozásának lépéseit. A második függelék a teljes prédikáció kidolgozásának módszerével foglalkozik, a harmadik pedig a prédikáció kognitív, affektív és agogikus célkitűzéseinek kulcsszavait tartalmazza, míg a negyedik függelék a David Buttrick által javasolt prédikáció-szerkezettel foglalkozik.

Nagy nyereség lenne egyházunk számára, ha Kees de Ruijter professzor könyve akár holland nyelven, akár magyar fordításban ismertté válna a magyar nyelvű olvasótábor előtt, és gazagíthatná prédikációs gyakorlatunkat, illetve homiletikai kutatómunkánkat.

Papp György